

СТАНОВЛЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРЯМОГО ОПОДАТКУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Л. Синявська, к. е. н., доцент

С. Онисько, к. е. н., професор

Г. Марків, к. е. н., доцент

Львівський національний аграрний університет

© Л. Синявська, С. Онисько, Г. Марків, 2018

<https://doi.org/10.31734/agrarecon2018.01.037>

Синявська Л., Онисько С., Марків Г. Становлення та перспективи функціонування прямого оподаткування сільськогосподарських підприємств

Оподаткування сільськогосподарських підприємств з часу формування податкової системи України – особлива ланка відносин із державою.

Система прямого оподаткування в сільському господарстві є сферою, де повинні реалізовуватися основні завдання регулюючої функції податків – вирівнювання умов господарювання, підтримка товаровиробників через застосування відповідних механізмів прямого оподаткування, оптимізація податкового навантаження. Необхідність податкового регулювання в аграрному секторі зумовлена специфікою сільськогосподарського виробництва, стратегічною важливістю галузі у підтриманні продовольчої безпеки країни, що потребує створення умов для підвищення прибутковості та конкурентоспроможності вітчизняних сільгоспідприємств.

Нестабільність податкового законодавства призвела до зростання податкового навантаження на сільськогосподарських товаровиробників. Еволюція прямого оподаткування свідчить про те, що цей податковий режим поступово втратив свою регулятивну функцію, а тому потребує вдосконалення.

Диференціація механізму оподаткування повинна залежати від особливостей діяльності суб'єктів господарювання (обсягу доходу, спеціалізації, площі сільськогосподарських угідь, кількості працюючих тощо).

У результаті проведеного дослідження запропоновано сформулювати три типи господарств із запровадженням для кожного зокрема окремого податкового механізму. Реалізація наданих пропозицій сприятиме зменшенню варіативності показників податкового навантаження, а також забезпечить вирівнювання конкурентних умов для різних форм господарювання та раціональне використання наявного податкового потенціалу суб'єктів агропромислового виробництва.

Ключові слова: сільськогосподарські товаровиробники, система оподаткування, пряме оподаткування, податкові відносини, податкове навантаження.

Syniavska L., Onysko S., Markiv G. Formation and creation of direct taxation of agricultural enterprises

Taxation of agricultural enterprises since the formation of the tax system of Ukraine – a special link of relations with the state.

The system of direct taxation in agriculture is an area where the main tasks of the regulatory functions of taxes should be realized – the equalization of economic conditions, support of commodity producers through the application of appropriate mechanisms of direct taxation, optimization of tax burden. The need for tax regulation in the agrarian sector is due to the specifics of agricultural production, the strategic importance of the industry in supporting the country's food security, which requires the creation of conditions for increasing the profitability and competitiveness of domestic agricultural enterprises.

Instability of tax legislation has led to an increase in tax burden on agricultural producers. The evolution of direct taxation suggests that this tax regime has gradually lost its regulatory role, and therefore needs improvement.

The differentiation of the taxation mechanism should depend on the peculiarities of the activities of the subjects of economic activity (volume of income, direction of specialization, agricultural land, number of employees, etc.).

As a result of the study, it was proposed to form three types of farms with the introduction of a separate tax mechanism for each of them. The implementation of the proposals will reduce the variability of the tax burden and will ensure equalization of competitive conditions for different forms of management and rational use of the existing tax potential of agricultural producers.

Key words: *agricultural enterprises, tax system, direct taxation, tax relations, tax burden.*

Постановка проблеми. Важливою проблемою на сьогодні залишається фінансове забезпечення поточної діяльності та перспективного економічного розвитку сільськогосподарських підприємств. В умовах обмеженості бюджетних ресурсів особливого значення набуває необхідність активізації механізму державного регулювання економічних процесів, що реалізується методами правового, адміністративного та фінансово-економічного впливу. Основне місце в державному регулюванні економіки займають методи податкового регулювання, які передбачають використання інструментів бюджетної, податкової, митної, грошово-кредитної, цінової та інвестиційної політики. Дослідження податкового регулювання аграрного сектору економіки набуває особливого значення з огляду на брак фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств, тенденцію до скорочення бюджетних видатків на розвиток галузі, загострення соціально-економічних проблем внаслідок політичної та економічної нестабільності в країні та інтеграцію України до світового економічного простору.

Однією з найгостріших проблем сучасного розвитку аграрного сектору економіки є розбудова дієвого конституційно-правового механізму оподаткування. Як показує практика правозастосування, зміни, які вносять до законів України з питань оподаткування, досить часто спричиняють нові проблеми.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Оподаткування сільськогосподарської діяльності є темою досліджень провідних вітчизняних учених, серед яких П. Гайдучський, М. Дем'яненко, П. Саблук, С. Кваша, П. Лайко, А. Берлач та ін. Завдяки зусиллям останніх і було запроваджено систему спеціального оподаткування аграр-

ного бізнесу, яка, без перебільшення, стала основою виведення галузі з кризи кінця минулого та початку цього століття.

Значний внесок у дослідження проблеми зробили В. Синчак, Л. Тулуш, Д. Дема, Є. Опря та інші вчені. Зокрема, В. Синчак розробив Концепцію розвитку системи оподаткування у сільському господарстві України; Л. Тулуш значну увагу приділяє проблемам функціонування спеціальних режимів оподаткування. Багато науковців спрямовують дослідження на вирішення сучасних проблем справляння податків за спецрежимами, цільового використання ПДВ та ін. Так, Л. Тулуш зазначає, що нинішня фіскальна політика держави відносно аграрного сектору економіки не відзначається комплексністю й системністю, має низку недоліків, що не забезпечують формування сприятливого інституційного середовища та вирівнювання умов господарювання в галузі (Тулуш, 2014а; 2014б).

Як зауважує А. Берлач, фіксований сільськогосподарський податок є податком на землю. Науковець вважає доцільність вибору земельного податку як базису для єдиного податку не повністю обґрунтованою, «...оскільки він не в змозі врахувати багатьох інших факторів, що досить суттєво впливають на господарську діяльність» (Берлач, 1998). На думку дослідника, єдиний податок може успішно функціонувати на певному етапі тільки в державах із розвинутим аграрним виробництвом. А оскільки переважна більшість сільськогосподарських підприємств в Україні перебуває у стані потенційного банкрутства і податків, як правило, не сплачує, то введення єдиного податку може спричинити негативні наслідки для суб'єктів сільськогосподарського виробництва.

Загалом науковці схиляються до думки, що перспективою фіксованого сільсько-

господарського податку повинен стати земельний податок. Земельне оподаткування в такому разі залучатиме товаровиробників галузі до фінансування суспільних потреб на мінімальному рівні й стимулюватиме їх нарощувати виробництво, підвищувати його прибутковість. Побудована таким чином система оподаткування доходів сільськогосподарських підприємств на етапі їхнього розвитку (після відміни фіксованого сільськогосподарського податку (ФСП)) більше враховуватиме специфіку галузі і повніше виконуватиме притаманні їй стимулюючі функції.

Постановка завдання. Завданням нашого дослідження є окреслення особливостей прямого оподаткування сільськогосподарських підприємств України та розробка пропозицій щодо зниження податкового навантаження на підприємства різних організаційно-правових форм і напрямів спеціалізації в аграрній сфері.

Методика дослідження та матеріали. У ході дослідження задіяно загальнонаукові та специфічні методи, зокрема: методи аналізу та синтезу – для вивчення існуючих механізмів оподаткування в сільському господарстві та визначення ефективності спеціальних податкових норм; абстрактно-логічний метод – для узагальнення теоретичних основ оподаткування сільськогосподарських підприємств, визначення методологічних підходів до створення податкового механізму в аграрній сфері та розробки рекомендацій щодо вдосконалення прямого оподаткування підприємств; метод економічної статистики – для з'ясування особливостей податкових відносин у галузі та оцінки поточного стану оподаткування сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу. Оскільки аграрна галузь перебувала в критичному стані, уряд зробив суттєві кроки для значного спрощення оподаткування сільськогосподарських підприємств. Зміни в податковому законодавстві для аграрного сектору розпочалися з прийняттям Закону України

«Про фіксований сільськогосподарський податок» від 17 грудня 1998 року № 320 (1998), яким було запроваджено ФСП як інструмент стимулювання сільськогосподарського виробництва. Необхідність змін була зумовлена збитковістю або низькою прибутковістю сільськогосподарського виробництва, а також нагальною необхідністю державної підтримки цієї галузі, недостатністю або відсутністю обігових коштів у ній, потребою в спрощенні податкового обліку та ін. За цією системою мав сплачуватися один податок замість одинадцяти інших, актуальних на той час.

Платниками ФСП були сільськогосподарські підприємства, у яких сума, одержана від реалізації сільськогосподарської продукції власного виробництва та продуктів її переробки за попередній звітний (податковий) рік, перевищує 50 % загальної суми валового доходу. Об'єктом оподаткування була визначена площа сільськогосподарських угідь, переданих сільгосптоваровиробнику у власність або наданих йому у користування, в тому числі на умовах оренди.

Ставки ФСП встановлювали у відсотках до грошової оцінки сільськогосподарських угідь, яку проводили відповідно до методики, затвердженої Кабінетом Міністрів України, у таких розмірах: для ріллі, сіножатей та пасовищ – 0,5 % (для гірських зон та поліських територій – 0,3%), для багаторічних насаджень – 0,3 % (для гірських зон та поліських територій – 0,1%).

Сплата податку (у тому числі у натуральній формі) мала проводитися щомісячно до 20 числа наступного місяця у розмірі третини суми податку, визначеної на кожний квартал від річної суми податку, у таких розмірах: у I та II кварталі – по 10 %; у III кварталі – 50 %; у IV кварталі – 30 %. Передбачалося обмежити дію цього Закону 01.01.2004 року.

Відповідно до першої редакції зазначеного закону внески до соціальних фондів входили до списку зборів, які заміщувалися ФСП. Проте ця норма вже 03.02.1999 р. була скоригована Законом України № 414-XIV

«Про внесення змін до статті 9 Закону України «Про фіксований сільськогосподарський податок»» (1999). Із суми ФСП на обов'язкове державне пенсійне страхування відраховувалося 68 %, на обов'язкове соціальне страхування – 2 %. Такий порядок сплати позабюджетних соціальних внесків діяв до 2005 року.

У 2003 році Законом України № 659-IV від 03.04.2003 р. «Про внесення змін до Закону України «Про фіксований сільськогосподарський податок»» (2003) було скасовано можливість сплати податку в натуральній формі (до речі, цією нормою неможливо було скористатися). Об'єкт оподаткування було доповнено землями водного фонду, які зазначені господарства використовують для розведення, вирощування та вилову риби у внутрішніх водоймах (озерах, ставках та водосховищах). Ставку податку встановлювали на рівні 1,5 % грошової оцінки одиниці площі ріллі в областях та АР Крим [3].

З 1 січня 2004 року Законом України № 974-IV від 19.06.2003 р. «Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання діяльності в аграрному секторі економіки» (2003) було встановлено низку важливих моментів:

- з переліку податків та зборів, які заміщав ФСП, вилучили збір до Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення та збір до Державного інноваційного фонду через їх скасування;
- для отримання статусу платника ФСП сума, одержана сільгосппідприємством від реалізації сільськогосподарської продукції власного виробництва та продуктів її переробки за попередній звітний (податковий) рік, мала перевищувати 75 % (а не 50%) у загальній сумі валового доходу [3].

Дію ФСП було продовжено до 1 січня 2009 року. Першого січня 2005 року набрав чинності Закон України № 1878-IV від 24.06.2004 р. «Про внесення змін до деяких законів України щодо оподаткування сільськогосподарських підприємств та підтримки соціальних стандартів їх працівників» (2004),

чим було зроблено перші кроки до вилучення зі складу ФСП платежів до позабюджетних соціальних фондів та поступового виведення порядку сплати цих зборів сільськогосподарськими підприємствами на загальний режим.

Поступове виведення зі складу ФСП внесків до позабюджетних цільових фондів також стало чинником нарощення фіскального тиску, можливо навіть кардинальнішим, ніж зміна бази оподаткування і ставок.

Виведенням зі складу ФСП збору на обов'язкове державне пенсійне страхування та збору на обов'язкове соціальне страхування ставки податку було зменшено більш ніж утричі.

Наприкінці 2006 року сільгоспвиробникам було надано пільгу щодо податку з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів, що фактично виводило цей податок зі складу ФСП. Дію ФСП знов було продовжено до 1 січня 2011 року.

Прийняття Податкового кодексу можна вважати наступним етапом в еволюції ФСП, хоча філософія останнього не змінилася, однак зазнала змін низка його елементів. Так, з 2011 року платники ФСП не були платниками податку на прибуток підприємств, земельного податку (крім земельного податку за земельні ділянки, що не використовуються для ведення сільськогосподарського товаровиробництва), збору за спеціальне використання води та збору за провадження деяких видів підприємницької діяльності (у частині провадження торговельної діяльності). Решту податків і зборів платник податку сплачував у порядку і розмірах, установлених Податковим кодексом, а єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування – в порядку, визначеному Законом України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».

Ставки податку залишалися без змін, однак вводилася спеціальна ставка ФСП (1%) для товаровиробників, які спеціалізувалися

на виробництві (виросуванні) та переробці продукції рослинництва в закритому ґрунті.

Починаючи з 2015 року Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» (2014) ФСП було формально приєднано до спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності у формі платників єдиного податку четвертої групи. Платники єдиного податку четвертої групи також звільнялися від обов'язку нарахування, сплати та подання податкової звітності з податку на прибуток підприємств, податку на майно (в частині земельного податку, крім земельного податку за земельні ділянки, що не використовуються для ведення сільськогосподарського товаровиробництва) та рентної плати за спеціальне використання води.

Порівняно з ФСП до об'єкта оподаткування було віднесено лише земельні ділянки, права користування якими були зареєстровані відповідно до земельного законодавства. Зазнала змін і база оподаткування. Якщо для ФСП вона визначалася, виходячи з нормативно-грошової оцінки землі станом на 1 січня 1995 року, то для розрахунку єдиного податку використовувалася нормативно-грошова оцінка станом на 1 січня звітного року з урахуванням

індексації. У результаті база оподаткування збільшилася усемеро. Крім того, спостережаємо постійне підвищення ставок єдиного податку (див. табл.).

Отже, зростання абсолютного розміру єдиного податку з 1 га сільськогосподарських угідь спричинило збільшення податкового навантаження, яке з 1,6% у 2014 році зросло до 6,1% у 2015 році, 13,2% – у 2016 р. та 15,48% – у 2017 р.

Погоджуємося з думкою І. Тофана, що «основна мета стратегії оподаткування повинна полягати у підвищенні ефективності взаємовідносин підприємств і фіскальної служби, формуванні зрозумілої прозорої та необтяжливої податкової політики у сфері сільськогосподарського виробництва» (Тофан, 2017).

Еволюція ФСП, а пізніше єдиного податку для четвертої групи, свідчить про те, що цей податок поступово втрачав свою регулятивну функцію, натомість зміни в оподаткуванні підсилювали його фіскальне значення. Відчутне зростання податкового навантаження на сільськогосподарські підприємства є наслідком не тільки бажання уряду підвищити рівень доходів бюджету, а й того факту, що ставки і базу оподаткування протягом довгого періоду не переглядали і не приводили у відповідність до існуючих економічних умов.

Таблиця

Динаміка ставок єдиного податку для сільськогосподарських товаровиробників*

Вид земельних ділянок	Ставка єдиного податку, від нормативної грошової оцінки, %		
	загальні	у гірських зонах та на поліських територіях	у закритому ґрунті
Рілля, сіножаті, пасовища	у 2017 році – 0,95 у 2016 році – 0,81 у 2015 році – 0,45	у 2017 році – 0,57 у 2016 році – 0,49; у 2015 рік – 0,27	у 2017 році – 6,33 у 2016 році – 5,4 у 2015 році – 3,0
Багаторічні насадження	у 2017 році – 0,57 у 2016 році – 0,49 у 2015 році – 0,27	у 2017 році – 0,19 у 2016 році – 0,16; у 2015 рік – 0,09	-
Землі водного фонду	у 2017 році – 2,43 у 2015 році – 1,35	-	-

**Власні узагальнення авторів.*

Податкова політика більшості країн світу, на відміну від української, сьогодні тяжіє до полегшення адміністрування, спрощення та пониження ставок податків. Країни борються на глобальному конкурентному ринку, а Україна й досі продовжує грати за старими правилами на шкоду насамперед собі, тобто суспільству.

Наведемо декілька прикладів того, як наші сусіди використовують механізм податкової реформи для підвищення добробуту власних громадян.

Приклад перший – Польща. Польські депутати погодили нові правила, які полегшують життя підприємцям, доходи яких не перевищують 1,2 млн євро/рік, – їм знизили податки з 19 до 15%. Польський уряд переконаний, що цей крок сприятиме зростанню економіки та допоможе підприємцям розвиватися.

Приклад другий, ще показовіший для України, – Румунія. Румунські парламентарі 2015 року зменшили ставку ПДВ на 4%, ставку податку на прибуток, а також скасували «спеціальний будівельний» податок. Результати не забарилися. Уже в першому кварталі 2016 року економіка Румунії зростає на 4,3% порівняно з першим кварталом 2015 року і на 1,6% – порівняно з четвертим кварталом 2015 року. Завдяки цьому рішення Румунія стала другою після Ірландії країною в ЄС за темпами зростання ВВП.

За результатами узагальнення зарубіжної практики оподаткування сільськогосподарських товаровиробників, вважаємо, що механізм прямого оподаткування є одним із вагомих важелів державного фінансового регулювання розвитку аграрного сектору України. Нині в умовах зростання прибутковості діяльності в галузі поширилися схеми податкової оптимізації агрохолдингами, внаслідок чого малі та середні сільгоспідприємства поставлені в нерівні умови господарювання, а сільські бюджети недоотримують значні суми коштів. Як зазначає Г. Черевко, «розвиток агрохолдингів і масштабів їх господарювання на селі внаслідок об'єктивно вищої конкурентоспроможності «вибиває» з економічної сфери інші форми економічної активності на селі,

особливо зі сфери сільськогосподарського виробництва» (Черевко, 2012). Тому недоцільним є застосування однакового податкового інструментарію до агрохолдингів, які обробляють десятки, а іноді й сотні тисяч гектарів сільгоспугідь, й до малих та середніх господарств, у яких набагато вищий рівень виробничих витрат у розрахунку на гектар, а часто й набагато більші соціальні внески внаслідок збалансованішої структури виробництва. Агрохолдинги використовують пільговий режим оподаткування як узаконену форму ухиляння від сплати податків.

Як бачимо, чинний механізм оподаткування не виконує притаманних йому функцій, крім забезпечення стабільності податкових умов. Подальше збереження існуючих податкових умов зумовлюватиме витіснення суб'єктів малого підприємництва із найприбутковіших видів аграрного бізнесу.

Задля вирішення проблем справляння єдиного податку, що функціонує в аграрній сфері економіки України, вважаємо за необхідне виокремити три типи господарств:

- дрібні сімейні фермерські господарства (до 100–150 га землі в обробітку);
- фермерські господарства й середні сільськогосподарські підприємства, які вписуються у сільську поселенську мережу, тобто їхня діяльність не виходить за межі населеного пункту;
- великі господарства та агрохолдинги – господарства, які працюють у межах від декількох населених пунктів до 20–22 областей.

Для кожної з груп пропонуємо запровадити окрему податкову політику (див. рис.). Для дрібних виробників – прописати в законодавстві простий єдиний земельний податок, який охоплює всі податки разом із ПДВ. Для фермерських господарств і середніх сільськогосподарських підприємств потрібно зберегти стару систему оподаткування, яка діяла до 01.01.2016 і передбачала пільгу з ПДВ і фіксований податок. Третю категорію – агрохолдинги – доцільно перевести на загальну систему оподаткування.

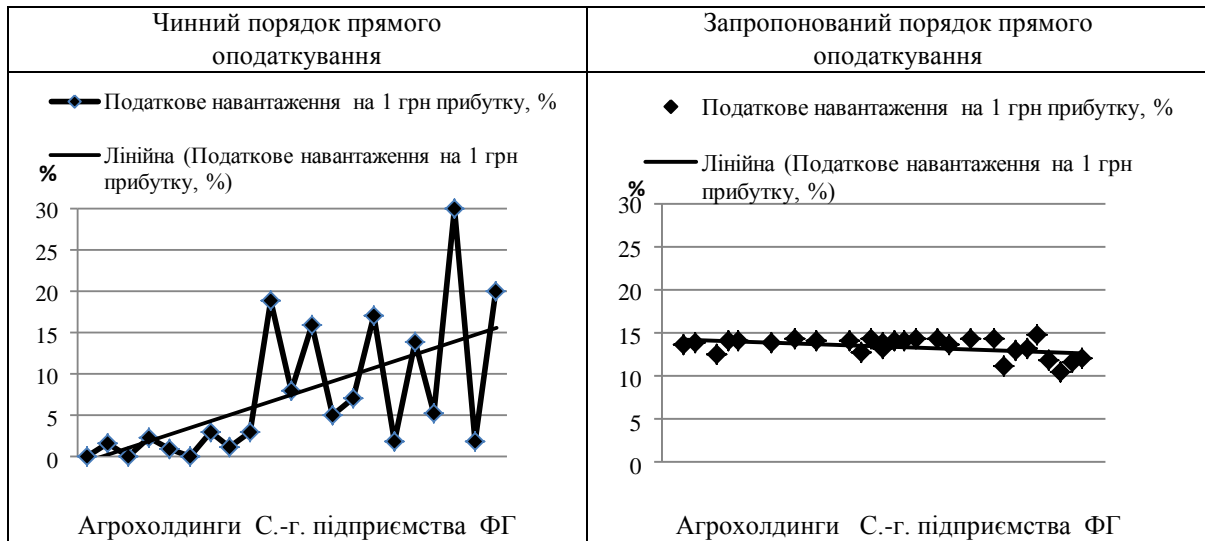

Рис. Розподіл податкового навантаження на сільськогосподарських товаровиробників.*

*Джерело: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.

Як видно з рисунка, реалізація наданих пропозицій сприятиме зменшенню варіативності показників податкового навантаження на підприємства різних організаційно-правових форм та напрямів спеціалізації – з нинішніх сотень-тисяч разів до діапазону 0,5–3% від доходу та 5–20% відносно прибутку (максимальні коливання – 5–6 разів), що забезпечить вирівнювання конкурентних умов для різних форм господарювання та раціональне використання наявного податкового потенціалу суб'єктів агропромислового виробництва.

Висновки та перспективи подальших наукових пошуків. Результати проведеного дослідження показали, що механізм оподаткування сільськогосподарських підприємств не виконує притаманних йому функцій, крім забезпечення стабільності податкових умов. Щоб вирівняти умови господарювання, запропоновано: для дрібних виробників прописати в законодавстві простий єдиний земельний податок; для фермерських господарств і середніх сільськогосподарських підприємств – зберегти стару систему оподаткування; агрохолдинги перевести на загальну систему оподаткування.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

Берлач, А.І., 1998. Нове в оподаткуванні в АПК: яким йому бути. *Фінанси України*, 12, с. 81–87.

Про внесення змін до деяких законів України щодо оподаткування сільськогосподарських підприємств та підтримки соціальних стандартів їх працівників: Закон України (№ 1878-IV від 24.06.2004). [online] Доступно: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1878-15> [Дата звернення 26 березня 2018].

Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання діяльності в аграрному секторі економіки: Закон України (№ 974-IV від 19.06.2003). [online] Доступно: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/974-15> [Дата звернення 20 березня 2018].

Про внесення змін до Закону України «Про фіксований сільськогосподарський податок»: Закон України (№ 659-IV від 03.04.2003). [online] Доступно: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/659-15> [Дата звернення 20 березня 2018].

Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2016 році: Закон України

(№ 909-VIII від 24.12.2015). [online] Доступно: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/909-19/page> [Дата звернення 20 березня 2018].

Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи: Закон України (№71-19 від 28.12.2014). [online] Доступно: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/71-19> [Дата звернення 26 березня 2018].

Про внесення змін до статті 9 Закону України «Про фіксований сільськогосподарський податок»: Закон України (від 03.02.99 року № 414-XIV). [online] Доступно: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/414-14> [Дата звернення 26 березня 2018].

Про фіксований сільськогосподарський податок: Закон України (від 17 грудня 1998 року № 320-XIV). [online] Доступно: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/320-14> [Дата звернення 20 березня 2018].

Тофан, І., 2017. Теоретичні підходи до формування стратегії оподаткування. *Аграрна економіка*, 10 (1–2), с.14–21.

Тулуш, Л.Д., 2014а. Податкове регулювання розвитку агропромислового виробництва: стан та перспективи. *Інститут бухгалтерського обліку і аудиту в Україні, контроль та аналіз в умовах глобалізації: міжнар. зб. наук. пр.* [online] 2, с. 239–243. Доступно: http://sophus.at.ua/publ/2014_04_17_18_kampodilsk/sekcija_7_2014_04_17_18 [Дата звернення 11 квітня 2018].

Тулуш, Л. Д., 2014б. Посилення регулювальних властивостей прямого оподаткування у сфері агропромислового виробництва. *Вчені записки університету «КРОК».* [online] 35, с. 85–93. Доступно: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzuk_2014_35_14 [Дата звернення 6 квітня 2018].

Черевко, Г., 2012. Агрохолдинги в агробізнесі України: шанси і загрози. *Аграрна економіка*, 5 (3–4), с. 3–9.

Стаття надійшла 20.04.2018.

